

ПРИЧИНИ ТА ОСНОВНІ МОТИВИ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні причини, мотиви міграції населення, їх наслідки для суспільства.

В статье рассмотрено основные причины, мотивы миграции населения их последствия для общества.

In the article the main reasons, reasons of their migration implications for society.

Ключові слова: міграція трудових ресурсів, міжнародна міграція, робоча сила, мотивація.

Надзвичайно актуальним є вивчення економічної сутності міжнародної міграції, причини, мотиви, які породжують міграцію робочої сили, її вплив на соціально-економічний розвиток країни, а також аналіз світового досвіду регулювання міграційних процесів та можливості його використання в Україні. Значущість даних проблем визначила тему дослідження.

У сучасних умовах домінуючою тенденцією у міжнародних відносинах є глобалізація, одним з проявів якої виступає міжнародна міграція робочої сили. Важливість дослідження міграційних процесів, їх причин та мотивів зумовлена також стрімким зростанням обсягів, нарощуванням інтенсивності, вагомих впливом на економічний та соціальний розвиток країн. Особливе місце міграції робочої сили в сучасних умовах визначається насамперед високою динамікою, швидким реагуванням на зміни у суспільстві та економіці. Все більшого поширення і значення набуває переміщення людських ресурсів, зумовлене соціально-економічними, військовими, етнічними та релігійними чинниками. Швидке зростання масштабів міжнародної міграції, залучення до неї значних обсягів трудових ресурсів робить актуальним дослідження міжнародної міграції робочої сили як однієї з форм світових господарських зв'язків та її впливу на світове господарство.

Дослідженню різних аспектів трудової міграції присвятили свої наукові праці І. Гнибіденко, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Осауленко, Т. Петрова, С. Пирожков, О. Позняк, І. Прибиткова, М. Романюк, М. Семикіна, О. Хомра, О. Ярова та ін. Проблематику зовнішньої міграції трудових ресурсів населення України знайшли відображення у дослідженнях зарубіжних вчених, таких як С. Годінгс, М. Левін, Н. Попсон, Ж. Сернік, А. Счепанікова, К. Циммер та ін. Але, незважаючи на важливий внесок вчених у дослідження особливостей міграції робочої сили населення України та міжнародної міграції трудових ресурсів, вказана проблема все ж таки ще залишається маловивченою та гостро постає перед суспільством.

У статті пропонується проаналізувати основні чинники, причини та мотиви зовнішньої міграції робочої сили у світі та Україні.

Протягом всієї історії людства міграція була мужнім проявом волі індивідуума подолати всі негаразди і добитися кращого життя. Сьогодні в результаті глобалізації і досягнень у галузі зв'язку та транспорту значно збільшилася

кількість людей, які прагнуть і здатні переміститися в інші місця.

Враховуючи територіально-структурні моделі масштабів міждержавних міграційних потоків, які знаходяться у прямій залежності від таких основних факторів у регіоні еміграції, як безробіття, приріст населення, бідність, а у регіоні імміграції – дефіцит трудових ресурсів певної кваліфікації, стрімке економічне зростання, а також зростання зайнятості.

Для визначення оцінки економічних та демографічних наслідків, а також вивчення тенденцій розвитку, на нашу думку, доцільно було б розрізняти міграцію за причинами, чинниками та мотивами.

Вважається, що основними елементами мотиваційної структури міграційних процесів є:

- високий рівень зареєстрованого та прихованого безробіття;
- велика різниця в умовах життя в різних країнах;
- відсутність перспектив професійного зростання;
- недостатні розміри зарплати та не завжди вчасні її виплати;
- зростання цін на житло, комунальні, медичні послуги, товари повсякденного вжитку;
- зростання корупції та злочинності;
- погіршення екології і непередбачуваність техногенних аварій та ін.

Така мотиваційна структура також характерна й для мігрантів з України. Окремо слід відзначити, що поштовхом до трудової еміграції в іншу країну є також особисті знайомства, що супроводжуються певною матеріальною підтримкою та здешевленням транспортних послуг.

Основними причинами, які інтенсифікують міграційні процеси, є різниця в рівнях економічного-соціального розвитку країн-експортерів та країн-імпортёрів трудових ресурсів, зростання темпів міжнародного руху капіталу і функціонування ТНК, які сприяють руху робочої сили до капіталу. Серед основних тенденцій сучасних міжнародних процесів слід також відзначити зростаючу роль нелегальних міграційних процесів, що проявляються у формі міграції біженців або вимушених мігрантів, які залишають батьківщину переважно не з власної волі, а під тиском певних обставин. Загалом, процеси вимушеної еміграції відбуваються як реакція на певні політичні, соціальні, релігійні, воєнні потрясіння в країні чи регіоні, а їхні масштаби та напрямки певною мірою свідчать про стабільність чи, навпаки, нестабільність в країні чи регіоні.

Міжнародна міграція є надзвичайно багатогранним процесом, адже існує ціла низка причин, що змушує людей переїжджати до іншої країни: примусове переміщення (депортація), вимушене переміщення через загрозу волі, життю чи здоров'ю внаслідок військових конфліктів, політичних репресій чи екологічних катастроф (біженці), об'єднання сімей, що внаслідок тих чи інших обставин опинилися у різних країнах, репатріація (або повернення емігрантів на батьківщину) і, нарешті, міграція з метою пошуку кращих умов життя і праці, тобто зумовлена економічними факторами. Саме остання найбільш поширена.

Часто інші види міграції є прихованими формами економічної, що дають змогу обійти правові перешкоди на шляху економічних мігрантів. Незалежно від первинної мети мігранти, що опиняються на території іншої країни, автоматично включаються до її суспільно-економічної системи як споживачі та потенційні виробники суспільних благ. Тобто усі мігранти працездатного віку можуть розглядатися як потенційний трудовий ресурс, тоді як незалежно від статево-вікової структури вони є споживачами суспільних благ.

Основними реципієнтами мігрантів традиційно є найбільш економічно розвинені країни, такі як США, Канада, Австралія, Німеччина, і значна частина західноєвропейських країн. Основні постачальники мігрантів – слаборозвинуті країни та країни, що розвиваються.

Необхідно відзначити, що з моменту здобуття незалежності та зростання відкритості українського суспільства, в Україні більш стрімко активізувалися міграційні процеси. Найбільша форма прояву – міжнародний рух робочої сили. Слід зазначити, що Україна виступає переважно як експортер на міжнародному ринку праці.

Аналіз міграційних потоків на основі державної статистичної звітності показав, що кон'юнктура сучасного ринку праці України зумовлює зростання мобільності робочої сили за кордон (рис. 1).

Дані статистичної звітності засвідчили, що на початку 2001 року чисельність трудових емігрантів у 6 раз перевищувала чисельність трудових іммігрантів, а у 2009 – в 4 рази.

Основними причинами, які призвели до еміграції досить суттєвої частини населення України, можна вказати на структурну перебудову економіки, що в свою чергу викликало зростання безробіття, роздержавлення власності та їх приватизації. Необхідно зазначити, що трансформація економіки здійснювалася досить непослідовно і практично безсистемно, що призвело до суттєвих негативних явищ як в економічній, так і в соціальній сферах. Як наслідок, значна частина населення опинилася за межею бідності. Можливість знайти роботу за межами країни обіцяла покращення економічного становища більшості економічно активного населення України, що і стало основною причиною масових еміграцій з нашої держави в більш розвинуті. Серед країн, які користуються найбільшим попитом у трудових мігрантів з України – Росія, Польща, Чехія, Італія, Португалія, Іспанія, Німеччина.

До основних чинників, які стимулюють трудову міграцію з України, можна віднести:

- нерозвинений внутрішній ринок праці з високим рівнем безробіття, у т.ч. прихованого;
- низька частка оплати праці у ВВП країни;
- високий рівень бідності та нерівності у суспільстві;
- неадекватна винагорода за працю висококваліфікованих працівників та вчених, а також неможливість самореалізації останніх;

- о нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів.

Рис. 1. Кількість офіційно зареєстрованих трудових мігрантів в Україні 2001-2009 роках*

*Джерело: складено автором за даними державної статистичної звітності

Важливе значення для вироблення ефективної політики зайнятості має аналіз динаміки та тенденцій міграції людських ресурсів.

Причиною міграції в інші країни також можуть виступати високі розміри податків та надмірна складність їх сплати на батьківщині. Особливо чутливими до даного чинника є підприємці та ті особи, які отримують високі доходи.

До основних соціальних чинників, які спричиняють міграцію населення, можна віднести умови праці, наявність можливостей для професійної самореалізації, якість системи освіти, доступність охорони здоров'я тощо. Мотивами міграції вчених та спеціалістів є більш висока матеріальна винагорода, широкі можливості для творчості та саморозвитку, досконаліше лабораторне обладнання, комфортніші побутові умови, більше громадянських прав, демократичних свобод тощо. Проте часто визначальним чинником міграції інтелектуальних ресурсів є увага, яку повертає до себе фахівець-учений, лабораторія, центр. Саме тому найбільше носіїв інтелектуальних ресурсів емігрує з країн, що розвиваються, а країнами-реципієнтами є найбільш розвинені країни світу, передусім США, де міграція останніх набагато перевищує аналогічний показник для всіх високорозвинених держав світу.

Вагомим чинником, який поштовхує міграцію української молоді до більш розвинених країн, виступає бажання отримати високоякісну освіту у закордонних навчальних закладах, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність на ринку праці. У 2007 р. майже 27 000 українців навчалися у зарубіжних вузах [1, с. 139]. Найбільш популярними країнами для навчання серед вітчизняних студентів залишаються США, Німеччина, Франція та Польща.

До складу основних культурних чинників, які впливають на обсяги міграційних потоків до тих чи інших країн, можна віднести етнічну та расову приналежність, а також свободу віросповідання.

Окрім економічних, соціальних та культурних факторів, на міграційні наміри населення впливають політичні й екологічні чинники. До перших, зокрема, можна віднести ступінь розвитку демократії у країні, стабільність політичної системи, поширеність корупції тощо; до других – екологічну ситуацію, наявність доступу до чистої питної води та високоякісної їжі.

Аналіз загальносвітових міграційних тенденцій, розуміння того, що спонукає громадян різних держав (зокрема й України) залишати свої домівки, які наслідки у короткостроковій та довгостроковій перспективі чекають нас і як на країну-реципієнта, і як на країну-донора, повинні стати складовою формування внутрішньої та зовнішньої урядової політики.

Війни, революції, переслідування за політичними й релігійними ознаками, міжетнічні конфлікти примушують людей покидати місця проживання й шукати притулку. Не менш важливими причинами міграції бувають природні та техногенні катастрофи: повені, землетруси, пожежі, виверження вулканів, тайфуни, аварії на АЕС, що призводять до значних людських жертв, руйнувань і змін усталеного способу життя. Переміщення великих мас людей бувають викликані рішеннями, ухваленими урядами.

Ми пропонуємо звести причини і мотиви до такої структури мотивації міграції:

- втеча від злиднів та незайнятості;
- підвищення рівня життя шляхом отримання більш вагомого заробітку;
- намагання уникнути участі у військових конфліктах або війнах;
- втекти від переслідувань у результаті політичних чи міжетнічних сутичок;
- втеча від екологічних та техногенних криз чи катастроф.

Усе ж різноманітність причин, що викликають міграцію, брак задовільного їх пояснення та адекватного передбачення наслідків породжують множину підходів до вироблення рекомендацій щодо практичного розв'язання міграційних проблем. Так, у США досить широко дискутують про те, якою має бути імміграційна політика держави – ліберальною чи заборонною. Саме тому, розглядаючи це явище, важливо вивчати вплив міграції не лише на життя окремих громадян, а й з'ясовувати, як вона відображається на життєдіяльності громад та держав, які втрачають або набувають нових громадян.

Наслідки трудової міграції громадян за кордон, як і будь-якого іншого складного соціального явища, неоднозначні. Вони безпосередньо впливають на ринок праці, рівень добробуту населення, структуру попиту і споживання, а також на формування особистості, життєвого досвіду, сімейних стосунків. У свою чергу, її результати позначаються на ситуації в суспільстві, його стабільності, результатах реформ.

Сучасна міжнародна трудова міграція є об'єктивним і багатогранним явищем у структурі світогосподарських відносин, що набуло глобального характеру.

Загострення економічних проблем, швидкі перетворення, революції, кліматичні зміни, переслідування за релігійною ознакою – все це важливі чинники міграції. Враховуючи те, що реальний рівень життя населення залишається і сьогодні

невисоким, є підстави для ствердження, що міграційний потенціал українців наступними роками буде залишатися на високому рівні. Це, передусім, ставить завдання щодо радикальних змін державної політики і більш активного втручання держави в міграційні процеси на основі глибокого аналізу цих нових для України явищ.

Список використаних джерел:

1. Global Education Digest 2007: Comparing Education Statistics across the World. – Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2007. – 207 p.
2. Castles, Stephen and Miller, Mark J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World.- Palgrave Macmillan; 3-ed edition.- 2003.- 352 p.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua